

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ І ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ ПОКАЗНИКІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

© Чуліна І.Д., 2010

Проаналізовано та досліджено передумови та проблеми розвитку і шляхи вдосконалення моніторингу показників інноваційної діяльності, їх використання в процесі управління інноваційним розвитком підприємства. Обґрунтовано необхідність застосування моніторингу в умовах нестійкого, перманентно змінюваного економічного середовища.

Ключові слова: моніторинг, показники інноваційної діяльності, управлінське рішення, інноваційний розвиток, критерії ефективності.

In the article pre-conditions and problems of development and ways of perfection of monitoring of innovative performance, their use indicators are analysed and investigated in the process of management innovative development of enterprise. The necessity to use monitoring in the conditions of unstable, permanently changing economic surrounding is grounded.

Keywords: monitoring, innovative performance indicators, administrative decision, innovative development, criteria of efficiency.

Постановка проблеми

Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу управління інноваційною діяльністю з погляду його якісної і дієвої характеристики є складним механізмом, який формується на паритеті узгодження інформаційних ресурсів, можливостей їх отримання і способах їхньої інтерпретації та організації. Крім того, важливим чинником виступає здатність управлінської системи раціонально використати сформовану інформацію. В умовах динамічного, мінливого і непередбачуваного економічного середовища для управління поточними і стратегічними змінами спланованої господарсько-виробничої, фінансової й інвестиційно-інноваційної діяльності як ніколи важливу роль відіграє своєчасна і вірогідна інформація, яка використовується для підтримки доцільних і ефективних управлінських рішень у кожній із сфер діяльності підприємства.

У виконанні цих завдань важлива роль відводиться системі моніторингу інноваційної діяльності як важливому інструменту управління, що передбачає постійне спостереження за найважливішими техніко-економічними показниками діяльності підприємства і зовнішнього середовища. Збір інформації про кон'юнктуру ринку, тенденції щодо купівельної спроможності тощо, її комплексну оцінку з урахуванням галузевих показників та економіки загалом і прогноз, найдоцільніше будувати на основі певної системи взаємоузгоджених і збалансованих між собою показників.

При цьому існуючі системи моніторингу потребують удосконалення й розвитку концептуальних засад, оскільки переважно побудовані на формалізованих показниках та надмірно спрямовані на показники максимізації прибутків за рахунок доходів, капіталізації та інших подібних критеріїв. Потреба в ефективному організуванні процесу моніторингу показників інноваційної діяльності вимагає аналізу наявної методології, з'ясування її відповідності практичним потребам сучасного управління та обґрунтованого формування розвитку методичних засад цієї системи. Недостатнє теоретичне вирішення загальноекономічної проблеми щодо розроблення комплексної системи моніторингу інноваційної діяльності підприємства, зокрема побудованої у форматі економічних показників, для оцінки ефективності і передумов розвитку машинобудівних підприємств на основі інновацій зумовили вибір напряму дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням аналізу і управління інноваційною діяльністю машинобудівних підприємств присвячена велика кількість наукових публікацій. Так, вагомий внесок у розвиток систем моніторингу та економічної діагностики в економіці загалом здійснили вітчизняні науковці Є. Ареф'єва, А. Волосович, А. Воронкова, В. Галіцин, Т. Загорна, Л. Іщенко, О. Коляда, Л. Костирко, Р. Лепа, О. Мозенкова, В. Савчук, В. Ситник, О. Соколова, Є. Павлюк, О. Пенькова, М. Пугачова, Г. Швиданенко; у формуванні концептуальних підходів до основоположних засад комплексного оцінювання фінансового стану українських підприємств – І. Алексеев, М. Білик, І. Бланк, В. Козик, М. Кизим, О. Сметанюк, О. Терещенко, М. Чумаченко; у оцінюванні якості інформаційного забезпечення та його використання в управлінських системах – О. Кузьмін, Й. Петрович, Г. Семенов, Н. Чухрай; у вдосконаленні інформаційного забезпечення системи управління машинобудівними підприємствами – М. Макаренко, Т. Малихіна, С. Салига, В. Фатюха, О. Шляга.

Визнаючи доволі об'ємно сформульовану фундаментальну основу напрацювань у сфері моніторингу і діагностики підприємства, відзначаємо, що теоретико-концептуальні і прикладні аспекти побудови, впровадження і використання системи моніторингу показників інноваційної діяльності в управлінні підприємством вимагають подальших досліджень.

Постановка цілей

Мета роботи – визначити передумови та проблеми розвитку і шляхи вдосконалення моніторингу показників інноваційної діяльності з подальшим їх використання у процесі управління інноваційним розвитком підприємства.

Виклад основного матеріалу

Аналіз тематичних досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що питання розробки надійної системи моніторингу інноваційної діяльності підприємства, її розвитку і вдосконалення є актуальною тематикою зарубіжних і вітчизняних досліджень. У переважній більшості публікацій система моніторингу інноваційної діяльності розглядається не тільки як інструмент, метою якого є широкоформатний спектр інформації, але й його абсолютно конкретна мета в удосконаленні процесу управління підприємством: „Система моніторингу становить основу фінансового ризик-контролінгу, найактивнішу частину його механізму” [1, с. 80].

Процеси різноформатних схем реорганізації підприємств, удосконалення та оновлення їхніх внутрішніх організаційно-виробничих структур, які широкомасштабно спостерігаються у сучасній практиці, не можна розглядати суто з точки зору їх виживання і самоцілі – вони підпорядковані меті ефективнішого та раціональнішого використання ресурсів. Процес управління економічним, фінансовим і виробничим потенціалом підприємства потребує інформації про рівень використання сукупних ресурсів – джерела доходів, об'єкти і структура витрат, собівартість, фінансові результати тощо: “Очевидна єдина спрямованість категорій “ефект” і “ефективність”, що відбивають здатність економічного об'єкта до прогресивних кількісних змін, які відображені в об'ємних показниках” [2, с. 15]. З такої диспозиції можна зробити висновок, що досконала система моніторингу інноваційної діяльності підприємства повинна розглядатися через ієрархію власних цілей, адекватних цілям підприємства, починаючи від елементарного уникнення збитковості та втрати капіталу на її покриття і закінчуючи всебічним розвитком підприємства на основі інновацій та координації його структурних підрозділів.

Вимоги удосконалення моніторингових систем для управління інноваційною діяльністю сучасного підприємства диктується безпосередньо умовами ведення економічної діяльності, оскільки апарат управління відчуває гостру потребу у поточній та очікуваній інформації, використовуючи її для пошуку шляхів ефективності роботи підприємства чи його структурних підрозділів. При цьому можна стверджувати, що сьогодні серед економістів не існує єдиного підходу до розвитку і шляхів удосконалення моніторингу показників інноваційної діяльності підприємства: “Розглядаючи найоригінальніші дослідження у цій галузі, можна переконатися, що кожний автор пропонує свою класифікацію і послідовність етапів” [3, с. 38].

Досягнення мети вдосконалення теоретико-прикладних основ моніторингу показників інноваційної діяльності складається із сукупності прийомів теоретичного і практичного пізнання дійсності, тобто розвиток методу моніторингової системи ґрунтується на двовекторності – з позиції теорії і практики. З позиції теорії опис і характеристика методу моніторингу знаходить висвітлення у його методології, з позиції практики – ефективність і дієвість усього інструментарію моніторингової системи в умовах реальної економіки. Складність багаторівневих ієрархічних виробничих систем як об'єктів управління зумовлює таку варіативність, за якою механізм системи моніторингу можуть відбивати лише найістотніші характеристики того чи іншого об'єкта. При цьому важливим є вибір механізмів із заданим рівнем адекватності зворотного критерію оцінювання функціонування підприємства залежно від реальних і прогнозованих умов економіки.

У нинішніх умовах як доведений факт сприймається позиція, за якою будь-яка теорія класично сформованої управлінської концепції не може бути успішно втілена у практику без такого інструмента, як моніторинг, в умовах нестійкого, перманентно змінюваного кризового фінансового й економічного стану глобального та національного економічного середовища. Ця система у своєму найефективнішому форматі повинна бути ув'язана зі стратегічним управлінням, яке є вихідним пунктом розробки системи планів підприємства: прогнозу стану зовнішнього середовища, генеральних цільових планів, стратегічних та оперативних планів, фінансового плану і зведеного переліку ключових планових показників інноваційної діяльності.

У сучасних кризових економічних умовах низка факторів, якими переважно нехтували, набуває виразнішого характеру, що викликає потребу їх врахування у будь-якій інформаційно-аналітичній системі, а тому “необхідно наголосити на динамічності проблематики, що потребує постійних наукових доповнень...” [4, с. 154]. Потреба твердої адаптації управління інноваційною діяльністю підприємства до умов обмежених ресурсів, а в оглядовій перспективі – й до формату посткризової економіки як „нової моделі ведення бізнесу”

і істотно іншої „фінансової архітектури”, з одного боку, і відсутність методологічних основ проведення саме таких досліджень у сфері розвитку інформаційних систем, – з іншого, визначають, на наш погляд, доцільність виділення питань організації моніторингу показників інноваційної діяльності підприємств у самостійний предмет вивчення.

Такий висновок кореспондує із загальним контекстом позиціонування інформаційно-аналітичних систем у сучасній управлінській практиці. Питанню забезпечення апарату управління своєчасним інформаційно-аналітичним базисом та якісного змісту його показників, індикаторів та їх критеріальній характеристиці для ефективного управління поточною діяльністю і перспективами інноваційного розвитку підприємства завжди приділялась велика увага з боку економістів-теоретиків, фінансових аналітиків і практиків. Сьогодні такі вимоги істотно посилились: „Комплекс діагностичних процедур є очевидною стартовою базою в розвитку підприємства” [3, с. 34].

У зв'язку з динамічно мінливими умовами сучасної економіки вимога постійного моніторингу показників інноваційної діяльності виходить на одне з найважливіших місць. Як відзначає один з провідних вітчизняних фахівців у сфері фінансової діагностики і моніторингу В.П. Савчук, щомісячний моніторинг потрібний тим показникам, які є найважливішими з погляду подальшого можливого погіршення стану [5].

У цьому контексті під час удосконалення моніторингової системи підприємства важливим є проведення комплексу заходів з усунення згадуваної раніше „ентропійної” частини опрацювання інформаційних потоків, з одного боку, та підвищення „пасивної ефективності”, – з іншого, тобто використання вже сформованих даних іншими інформаційно-аналітичними системами. Система моніторингу в такий спосіб отримує ширший спектр за рахунок введення в неї „готових” показників. Цей акцент ми підкреслюємо для характеристики шляхів можливого отримання інформаційних ресурсів в управлінні інноваційною діяльністю підприємств постіндустріального і посткризового типу, оскільки „тенденції в структурі економічних ресурсів не можуть не позначатися на процесах управління підприємствами, їх загальних і спеціальних функціях” [6, с. 35]. Загалом як загальноприйнятий факт вважається, що основа ефективних інформаційних технологій ґрунтується на двосторонніх інформаційних зв'язках підприємства і довкілля.

Інформація про ринок і загальне соціально-економічне середовище, яка характеризує результати обміну, грошові потоки й тенденції попиту, що йдуть від споживачів, не стали реальними об'єктами інформаційних, в т.ч. й моніторингових систем у вітчизняній теорії і практиці. Аналізуючи якісну характеристику інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень та пропонуючи систему показників якості оцінки інформаційних даних за рівнем їх впливу на кінцеві результати цієї діяльності, О.Є. Кузьмін і М.Ф. Гончар обґрунтовують потребу створення науково-обґрунтованої системи показників такої оцінки [7, с. 366]. При цьому підкреслюється, що вони накладають важливості такій характеристиці інформаційного забезпечення, як рівень оперативності.

Незважаючи на швидке зростання інформаційної насиченості про різноманітні процеси економіки та вироблені механізми трансформації показників про зміни і тенденції економічної й ділової активності, відсутність задовільної теоретико-прикладної основи системи моніторингу інноваційної діяльності, придатної для використання у вітчизняній економіці, визнається переважною більшістю дослідників, які відзначають, що „ситуація, яка склалася, зумовила необхідність розробки багаторівневої системи моніторингу” [8, с. 5]. Контекстно загальноукраїнському стану організації моніторингових систем підприємства економісти, які безпосередньо досліджують галузь машинобудування, цілком справедливо відзначають „нестачу розробок стосовно використання методів фінансової діагностики та вибору оптимальної методики для конкретного підприємства” [9, с. 210]. Враховуючи такий стан, вдосконалення системи моніторингу інноваційної діяльності вимагає її вирішення на теоретичному, методологічному і методичному рівнях.

Розглядаючи питання розвитку моніторингових систем підприємства, у переважній більшості публікацій і досліджень наголошується на дотриманні принципу системності як основної вимоги до побудови моніторингу на підприємстві: „Системний підхід до організації моніторингу означає, що його проведення повинно розподілятися на певні елементи, які працюють у комплексі” [10, с. 20]. Вважається, що дотримання цього принципу дає змогу розширити можливості практичного застосування цієї системи. З теоретичної та наукової точок зору цей принцип методологічно відповідає синергетичному підходу до економічних досліджень як напрям „методології наукового дослідження, в основі якого лежить розгляд об'єкта як системи, де враховуються істотні зв'язки і вплив зовнішнього навколишнього середовища” [11, с. 6]. Тобто тут можна відзначити базові принципи вимоги до побудови моніторингу – системність функціонування з визначеною послідовністю етапів розвитку цієї системи.

У чисельних визначеннях систем та інструментів забезпечення менеджменту, їх цілей, об'єктів і функцій в кінцевому результаті розглядають порівняно самостійні сфери управління – активи, капітал та його структуру, інвестиції, інновації, грошові потоки, доходи, витрати і прибутки тощо. На наш погляд, до теперішнього часу не вдалося сформувати комплексну основу аналітичної бази встановлення рівня ефективності функціонування підприємства на основі сукупної характеристики вказаних об'єктів. Намагання багатьох фінансових аналітиків обґрунтувати таким показником „дисконтований чистий грошовий потік”, очевидно правомірне лише за умови безперервного і безконечного зростання цього показника. Очевидно для розвитку системи моніторингу

інноваційної діяльності на конкретному підприємстві потрібно обрати найважливіший для цього підприємства показник. Ми пропонуємо для таких цілей використовувати показник вартості власного капіталу, використовуючи аналітичну концепцію „збереження фінансового і фізичного капіталу”.

Ще однією проблемою, яка, незважаючи на достатню кількість досліджень, є невирішеною на міждисциплінарному рівні економічних наук, і насамперед системи моніторингу інноваційної діяльності, – це конструювання (формалізація) економічних тенденцій або формування випереджальних індикаторів (leading indicators). Ці випереджальні індикатори розглядаються як економічні показники, які формуються до того, як в реальній економіці наступають зміни. Позитивні прогнози розвитку глобальної і національної економік, що подавалися усіма відомими системами виміру і оцінювання, виокреслили цей їхній істотний недолік. Незважаючи на декларативне врахування майбутніх (очікуваних) результатів інноваційної діяльності підприємства, інструменти стратегічного менеджменту насправді використовували поточні показники, надаючи їм перспективного характеру шляхом різного роду темпових індикаторів та дисконтування. Тобто, по-суті, вони були запізнілими індикаторами (lagging indicators) – економічні показники, сформовані після змін в економіці. У багатьох методиках використовувався інтегральний (композиційний) індикатор, який вважався таким, що задовільно вимірює багатовимірні економічні категорії (вартість підприємства, капіталізація його активів, економічна рівновага, конкурентоспроможність тощо, які не можна охарактеризувати одиничними показниками), проте практика наводить достатньо доказів їх невисокої вірогідності.

Висновки

Отже, в нинішніх умовах як доведений факт сприймається позиція, за якою будь-яка теорія класично сформованої управлінської концепції не може бути успішно втілена у практику без такого інструмента, як моніторинг в умовах нестійкого, перманентно змінюваного кризового фінансового й економічного стану глобального та національного економічного середовища. Ця система у своєму найефективнішому форматі повинна бути ув'язана зі стратегічним управлінням, яке є вихідним пунктом розробки системи планів підприємства: прогнозу стану зовнішнього середовища, генеральних цільових планів, стратегічних та оперативних планів, фінансового плану і зведеного переліку ключових планових показників інноваційної діяльності.

Перспективи подальших досліджень

Незважаючи на доволі правильно розставлені акценти щодо вимог до моніторингових і діагностичних систем, реалії управлінської практики дають змогу констатувати, що створення ефективної та надійної системи формування інформації, яка б відповідала вимогам повноти, достатності, оперативності, гнучкості, – одна із найскладніших і не до кінця вирішених проблем моніторингу інноваційної діяльності підприємства, що і визначає перспективу подальших досліджень.

1. Прохорова В.В. Финансовый контролинг как инструмент обеспечения устойчивого финансового состояния предприятия / В.В. Прохорова, А.Н. Олейник // Бизнес Информ; научный информационный журнал (Харьковский национальный экономический университет). – 2007. – №12 (1). – С.78–81. 2. Загорна Т.О. Економічна діагностика: навч. посіб. / Т.О. Загорна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с. 3. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: монографія / А.Е. Воронкова, Р.З. Вечеровскі, Д.К. Воронков та ін.; за заг. ред. проф. А.Е.Воронкової. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2008. – 520 с. 4. Гаряга Л.О. Місце моніторингу у банківській діяльності / Л.О. Гаряга // Актуальні проблеми економіки: науковий економічний журнал (Національна академія управління). – 2007. – №5 (71). – С.153–165. 5. Савчук В.П. Финансовая диагностика и мониторинг деятельности предприятия: практические подходы и технология / В.П. Савчук. – К., 2004. – 300 с. 6. Шляга О.В. Інформаційне забезпечення системи управління машинобудівних підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / О.В. Шляга. – Запоріжжя: Запорізька державна інженерна академія МОН України, 2007. – 202 с. 7. Гончар М.Ф. Оцінювання якості інформаційного забезпечення управлінської діяльності / М.Ф. Гончар, О.С. Кузьмін // Логістика: Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – 2006. – №552. – С.365–370. 8. Болквадзе И.Р. Формирование системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия как фактор повышения эффективной системы управления: дис... канд. екон. наук.: 08.00.05. – економіка и управление народным хозяйством / И.Р. Болквадзе. – М.: Российский государственный гуманитарный университет. – 2004. – 136 с. 9. Салига К.С. Методичні підходи діагностування фінансового стану підприємства / К.С. Салига, С.А. Власенко // Держава та регіони. Науково-виробничий журнал Гуманітарного університету „Запорізький інститут муніципального управління”. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя, 2007. – № 3. – С. 204–210. 10. Іщенко Л.Ф. Розробка системи моніторингу ринку послуг мережі Інтернет: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Л.Ф. Іщенко. – Одеса: Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова, 2007. – 182 с. 11. Галіцин В.К. Системи моніторингу: монографія / В.К. Галіцин. – К.: КНЕУ, 2000. – 231 с.